

بررسی عوامل فرهنگی - اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال

دکتر منصور وثوقی^۱، سید محسن خسروی نژاد^۲

چکیده

نتایج این پژوهش و تحقیقات پیشین بر جوانی جمعیت تماشاگران فوتبال تاکید دارد بنا بر این قبل از هر چیز باید جوان و دنیای او را شناخت. دنیایی پر رمز و راز و پر شور و نشاط و سرشار از بیم و امید. تحقیق حاضر روزنه ای است برای نگاه به دنیای جوان.

با توجه به هدف کلی تحقیق که بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال می باشد، برای یافتن عوامل موثر بر این رفتار و بر اساس متغیرهای فرض شده ی تحقیق، به ورزشگاه آزادی مراجعه و علاوه بر ثبت مشاهدات با استفاده از روش پیمایشی از حدود ۴۴۰ نفر از افرادی که برای تماشای بازی فوتبال دو تیم صبا و پیروزی در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۶ به ورزشگاه آزادی آمده بودند، به وسیله پرسش نامه، اطلاعات لازم جمع آوری گردید و پس از حذف پرسش نامه های مخدوش در نهایت ۴۲۰ پرسش نامه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. رفتار غیر اخلاقی مربیان، عملکرد نامناسب مدیران باشگاه، عملکرد نامناسب لیدرها، رفتار پر خاشگرانه گروه های وندالیست، قضاوت نادرست داور، هم چنین عدم رضایت از امکانات رفاهی استادیوم فوتبال و شرایط بحران های سیاسی از عوامل موثر بر رفتار خشونت آمیز - به عنوان مهم ترین هیجان منفی - تماشاگران فوتبال شناخته شد. چند ویژگی اقتصادی - اجتماعی و جمعیتی موثر بر رفتار هیجانی شدید تماشاگران مانند سن و شغل از دیگر یافته های این تحقیق می باشد.

واژگان کلیدی: فوتبال، تماشاگران، هیجان، خشونت، وندالیسم و داوری.

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۱۲/۳

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۱۱/۱۹

^۱ استاد گروه جامعه شناسی دانشگاه تهران (نویسنده عهده دار مکاتبات)

^۲ کارشناس ارشد پژوهش علوم اجتماعی

مقدمه

امروزه ورزش از ضروری ترین نیازها و اساسی ترین نهادهای جوامع بشری است. به طوری که کمتر کشوری را می توان یافت که فاقد سازمان ورزشی باشد. گسترش روز افزون ورزش به گونه ای است که میلیون ها نفر انسان در سراسر جهان از ورزشکاران، مربیان، داوران و مدیران باشگاه ها گرفته تا عکاسان، خبرنگاران، دست اندرکاران مطبوعات ورزشی و دیگر رسانه های گروهی همه و همه در فعالیت های ورزشی مشغول به کارند. هم چنین ورزش کانون توجه سیاست مداران، صاحبان صنایع، بازرگانان، متخصصان و محققین رشته های گوناگون است. در این میان فوتبال به دلیل جذابیت خاصش یکی از پربیننده ترین و پرطرف دارترین رشته های ورزشی شناخته می شود.

هر چند پول، اسپانسر، دوپینگ، فساد و خشونت در فوتبال و دیگر رشته های ورزشی پدیده ای نو ظهور نیست اما در چند دهه ی اخیر تشدید یافته به طوری که ممکن است خطر نابودی فرهنگ ورزشی را در پی داشته باشد. فوتبال و ورزش حرفه ای که می تواند صحنه ای باشد برای تبدیل رقابت های سازمان یافته ی اجتماعی به مبارزات بدون خشونت، خود گاه و بی گاه دست خوش خشونت و درگیری های پر دامنه می شود. در پژوهش حاضر به دنبال آن هستیم تا عوامل فرهنگی - اجتماعی موثر بر خشونت، به عنوان مهم ترین رفتار هیجان منفی تماشاگران فوتبال را بررسی نماییم. اما قبل از آن بهتر است به تعاریف مربوط به خشونت و هیجان به پردازیم.

هیجان

هیجان نوعی انگیزندگی ذهن یا احساسات است. شادی، نفرت، عشق، ترس، اضطراب، افسردگی و اندوه همه نوعی هیجان است. به زبان ساده هیجان یا رفتار هیجانی نوعی حرکت، واکنش، طرز برخورد فیزیکی یا روانی نسبت به محرک های خارجی از جمله رفتارهای دیگران و یا هر نوع تحریک محیطی دیگر است. واکنش های فیزیکی هیجان به صورت تغییر در ضربان قلب، سرعت تنفس، عرق کردن، سرخ شدن چهره یا رنگ پریدگی، لرزش و امثال آن نمود پیدا می کند (www.tebyan.net).

هیجان ها، احساسی و یا عاطفه ای اند که سه جزء انگیزندگی فیزیولوژیک، تجربه ی هشیارانه و بروز رفتاری دارند (سانتراک، ۱۳۸۳، ص ۸۷).

هیجان‌ها پدیده‌های احساسی، انگیزتگی، هدفمند و کم‌دوام‌اند که به ما کمک می‌کنند با فرصت‌ها و چالش‌هایی که هنگام رویدادهای مهم زندگی مواجه می‌شویم سازگار شویم (مارشال‌ریو، ۱۳۸۶، ص ۴۳).

واکنش‌های روانی به صورت لذت، خوشی و شادی و نشاط و یا خشم و ترس، اضطراب و اندوه و افسردگی و نظائر آن بروز می‌کند. به طور کلی هیجان‌ات دو حالت اصلی دارند، یا به صورت لذت ظاهر می‌شوند، یا به صورت انگیزتگی. حالت لذت دو بعد دارد: بعد خوشایند و بعد ناخوشایند. حالت انگیزتگی هم دو بعد دارد: بعد انگیزتگی و بعد آرامش (www.tebyan.net).

خشونت و پرخاشگری

پرخاشگری و خشونت به هم مرتبط هستند، اما وضعیت‌های متفاوتی را به وجود می‌آورند، پرخاشگری در عرصه‌ فعالیت‌های ورزشی به شکل ابزاری و بازتابی یا کلامی و فیزیکی تجلی می‌یابد و از سوی افراد حاضر و شرکت‌کننده در رویدادهای ورزشی در قبال سایر بازیکنان، تماشاگران، مربیان، مقامات ورزشی، عامه مردم صورت می‌گیرد (ژانورن، ۱۳۶۷، ص ۲۹۹).

ارونسون با تمایز بین دو نوع پرخاشگری، یعنی پرخاشگری ابزاری و بازتابی یا عاطفی، امکان وقوع هر دو را در عرصه ورزش متذکر می‌شود (ارونسون، ۱۳۶۹: ۱۶۴).

پرخاشگری بازتابی با هدف آسیب فیزیکی یا روانی انجام می‌شود. هدف از این نوع پرخاشگری که احساسی بوده، آسیب‌رسانی است (winggins, 1994).

در پرخاشگری ابزاری، ضرب و جرح و ایجاد درد و رنج، ابزاری برای دستیابی به هدفی است که شکل محسوس آن می‌تواند، دستیابی به هدفهای گوناگونی مانند پاداش مادی، پیروزی، افتخار یا تحسین باشد. این نوع پرخاشگری خشونتی غیر احساسی و هدف آن انجام وظیفه است.

ویلیامز و همکارانش در دانشگاه لیستر، با اشاره به فرضی و خیالی بودن تقسیم‌بندی‌های انجام شده در مورد انواع خشونت و پرخاشگری حالت‌های گوناگون آنها را رفتارهایی می‌دانند که بازتاب آمیزه‌ای از فکر و احساس هستند و هرگز در آنها هیچ نوع خشونتی به صورت خالص یافت نمی‌شود (ویلیامز، ۱۳۷۹، ص ۱۵۵).

بنابراین هر گاه طرفداران تیمی با هدف تضعیف روحیه بازیکنان تیم حریف بخواهند، زمینه‌ای برای پیروزی تیم خود ایجاد کنند، شعارهایی تحقیرآمیز می‌دهند یا به اصطلاح به پرخاشگری ابزاری مبادرت می‌ورزند. اما اگر طرفداران، اشیاپی به سوی بازیکنان تیم حریف پرتاب یا نزاع

فیزیکی کنند، آنگاه گفته می شود، مرتکب خشونت فیزیکی شده اند. حال اگر طرفداران یک تیم، اتفاقی خلاف میلشان، مانند خطای بازیکن تیم حریف روی بازیکن تیم محبوبشان یا تصمیم گیری داور به زبان تیم مورد علاقه روی دهد و رفتار یا اعمال پرخاشجویانه و خشونت آمیز از خود بروز دهند، آنگاه مرتکب پرخاشگری بازتابی شده اند، این نوع پرخاشگری نیز می تواند کلامی یا فیزیکی باشد (صدیق سروستانی، ۱۳۸۱، ص ۷۷)

هیجان مطلوب و خشونت اصلاح پذیر است. هیجان در فوتبال بعضاً به شکل سنتی شیپور زدن و به همراه دم دادن جمعی و یا کف زدن و گاه پای کوبی جمعی نشاط انگیز می گردد. در حالیکه این شیوه های ابراز خشونت بیشتر حالت انتقام جویی، به هم ریزی و خراب کاری به خود می گیرد.

علل بروز هیجان با زمینه فطری که در جوانان دارد و به دلیل شور و شوق درونی جوانان شکل گرفته است. اما علل بروز خشونت در فوتبال به دلیل عدم هماهنگی مطلوب در میدان مسابقه و برآورده نشدن تمایل جمعی برای ملاحظه یک مسابقه مطلوب و دل نشین پیش می آید که آزمون دخالت کم سن و سالی جوانان، بیکاری و کم سواد تماشاگران و یا محدودیت خدمات، ملاحظه عدم هماهنگی در میدان مسابقه برای ابراز خشونت (قشرهای مختلف تماشاگر و برگزار کننده) فوتبال ضروری است. در هر حال این خشونت مطلوب جامعه ورزشی نبوده است و اصلاح آن گامی به سوی توسعه خواهد بود. پیامدهای هیجان در فوتبال جز در موارد استثنایی غالباً مطلوب است. لکن پیامدهای خشونت در فوتبال نامطلوب و ناخوشایند است (جهانفر، ۱۳۸۱، ص ۴۶).

اهمیت و نقش داوری

فطرت انسانی عدالت خواه و حق طلب است. اما شدت و ضعف آن در فرهنگ های گوناگون یکسان نیست. فرهنگ ما متأثر از پیروی از امام و رهبری است که وقتی در ماجرای ادعای مالکیت زره اش با یک مسیحی به دادگاه می رود از اینکه قاضی به او که خلیفه مسلمین است احترام بیشتری می گذارد به وی اعتراض می کند. یا وقتی که برادرش عقیل از او می خواهد از بیت المال به او قرض دهد، علی بن ابی طالب (ع) آهن داغ در دستش می گذارد و در جواب اعتراض او می گوید، تو از این آهن داغ احتراز می کنی، پس چگونه می خواهی من از آتش دوزخ احتراز نکنم.

تماشاگران در مسابقه فوتبال قضاوت عادلانه داور را با حساسیت دنبال می کنند و اگر بی عدالتی ببینند برآشفته شده واکنش نشان می دهند. اما بی عدالتی در قضاوت داور می تواند به عمد یا از روی خطا باشد.

در واقع داوری همیشه مورد توجه ورزش دوستان و خبرهای آن در صفحات اول روزنامه ها و مجلات ورزشی است. به عبارتی داوری همیشه در چشم است و جزء خبرهای داغ ورزشی. گاه ممکن است یک داور با دمیدن در سوت خود و اعلام یک پنالتی نادرست باعث شود نتیجه بازی کاملا تغییر کند و تیمی به ناحق بازی برده را با شکست تعویض نماید. پس از آن در یک چشم بر هم زدن و با اعتراض بازیکنان تیم مغبون، جنگ و جدال میان دو تیم در گرفته و با دخالت تنی چند از تماشاگران، به یک باره جو آرام ورزشگاه به صحنه ای پر آشوب مانند میدان جنگ تبدیل شود.

مشکلات داوران

از طرفی دیگر نمی توان همه چیز را به گردن داوری انداخت. و باید شرایط و حساسیت کار داوران را نیز در نظر گرفت.

مرکز تحقیقات فوتبال «نورمن چستر» در مقاله ای تحت عنوان «داوری» فهرستی از دلایلی که داوران انگلیسی برای رها کردن کار قضاوت و داوری آورده اند را ارائه کرده است. که بیشترین دلیل با ۳۷/۹٪ مربوط به اذیت و آزار از طرف بازیکنان و هواداران ذکر شده است. پس از آن مشکلات ناشی از لزوم داشتن تجربه کاری زیاد یا به عبارتی جا افتادن در کار با ۲۰/۳٪ و مسئولیت سنگین شغلی با ۱۵٪ بیشترین دلیل داوران انگلیسی برای ترک شغل داوری اعلام شده است (Sir Noraman chester center, 2002).

هم چنین فهرستی از بد رفتاری بازیکنان بر حسب درصد میزان آن به عنوان نمونه ارائه گردیده شامل:

- ۱- تمارض به آسیب دیدن
- ۲- خطای به قول معروف حرفه ای
- ۳- بحث کردن با داور و دستیارانش
- ۴- خطاهای زبانی بازیکنان
- ۵- ناسزاگویی بازیکنان
- ۶- خطای جدی بازی
- ۷- رفتار خشن بازیکنان
- ۸- بی حرمتی به داور و دستیارانش
- ۹- استفاده از آرنج به صورت عمد
- ۱۰- تقلب حساب شده ی بازیکنان

چه کسی می تواند داور باشد؟

مسئله دیگری که باید در بحث داوری مطرح کرد. مسئله استخدام داوران است؟ سوال این است که داور خوب کیست و چه ویژگی هایی برای انتخاب او باید در نظر گرفت. شاید ویژگی هایی مانند شجاعت، سرعت در تصمیم گیری، صداقت و درست کاری اقتدار و دوندگی و نیز قدرت بدنی را بتوان برای یک داور خوب بیان نمود اما تخصص و تجربه کافی در صدر همه این ویژگی هاست. علاوه بر این، حرفه ای بودن داوران یا به عبارتی استفاده از داوران تمام وقت از موضوعات مهم و مطرح در بحث داوری است.

قوانین و تغییرات آن

داوری بدون قوانین صحیح و شفاف نمی تواند وجود داشته باشد. در واقع داور مجری قوانین فوتبال در زمین بازی و مسابقه است و هر چه قوانین صحیح تر و دقیق تر باشد، دشواری کار داور کمتر خواهد بود. به این خاطر، از ابتدا تاکنون همواره فوتبال با وضع قوانین جدید روبرو بوده است. به عنوان مثال در سالهای ۱۹۸۸ تا ۱۹۸۹ قانون عدم استفاده از دستها و بخصوص آرنج ها مورد تأکید قرار گرفت تا جایی که برای اولین بار یک بازیکن خاطی به ۱۲۰۰ پوند جریمه نقدی در دادگاه محکوم شد. بالاخره فدراسیون جهانی فوتبال (فیفا) در جولای ۱۹۸۹ با اعلام یک سری قوانین به عنوان خطای عمدی حرفه ای اجرای آنها را اجباری کرد یکی از این خطاها به عنوان مثال زمانی روی می دهد که توپ در حال گل شدن باشد و بازیکن حریف با دست مانع ورود توپ به دروازه شود. که جریمه آن اخراج بازیکن است (همان، ۲۰۰۲).

پیشرفت های اخیر در ساختار قوانین

در جام جهانی سال ۱۹۹۸ فرانسه ما شاهد تغییرات جدیدی در قوانین فوتبال هستیم. داوران و متخصصین امر داوری در فیفا که در اجرا و ساخت قوانین دست داشتند، قانونی را وضع کردند که تکل از پشت را ممنوع می کرد و به داور اجازه می داد بدون استثناء و بی هیچ چون و چرایی به بازیکن خطا کار، کارت قرمز دهد. سرمربی های تیم ها از این بیم داشتند که با اجرای این قانون، هشت یا نه نفر از بازیکنان یک تیم اخراج شوند. همچنین داوران باید از فناوریهای جدید برای تصمیم گیری هایشان بهره ببرند. از آن جمله برای آفساید های مهم، برای بحث شایع پنالتی، برای تصمیم گیری ها در مورد خط دروازه و محوطه هیجده قدم (همان، ۲۰۰۲).

وندالیسم در فوتبال

در اغلب تعاریف ارائه شده در باب مفهوم وندالیسم^۱ در مباحث انحرافات و آسیب های اجتماعی، محققین و صاحب نظران از آن به عنوان رفتار معطوف به تخریب و خرابکاری اموال، تأسیسات و متعلقات عمومی نام برده اند. پاتریس ژانورن آن را نوعی روحیه بیمارگونه تعریف می کند که به تخریب تأسیسات عمومی نظیر تلفن های عمومی، صندلی اتوبوس های شهری، مترو و ترن های مسافربری و باجه های پست و تلگراف و نظایر آن تمایل دارد (ژانورن، ۱۳۶۷، ص ۲۸).

کلارک ۱۹۹۱، هویبر ۱۹۹۱، ویلکینسن ۱۹۹۵ و گلداستون ۱۹۹۸ وندالیسم را چون سایر انحرافات اجتماعی ناشی از ناسازگاریهایی حاکم بر روابط فرد و جامعه، تضعیف و فروپاشی آتوریه اخلاقی در تنظیم روابط بین افراد، تزلزل نهادهای جامعه در انتقال ارزشهای اجتماعی، سلطه شرایط آنومیک بر جامعه و واکنش و عکس العمل خصمانه و خشن برخی افراد به تحصیلات و شرایط ناخوشایند، نامطلوب و غیر عادلانه بیرونی می دانند. میلز وندالیسم و سایر اشکال کزرفتاری را معلول دگرگونی ساختی در جامعه می داند. به زعم او کشاکش میان اخلاق، رسوم، ارزش ها و منافع گروه های اجتماعی زمینه را برای پیدایی انواع صور بزهکاری، گرفتاری و یا آسیب اجتماعی فراهم می سازد (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳، ص ۲۵).

اوباشگری پدیده جهانی

به نظر جرم شناسان وندالیسم به عمل آسیب رسانی به اشیا گفته می شود ولی خشونت به معنای صدمه رساندن به اشخاصی است که مرز بین جرایم خرد مانند ندادن بلیط هنگام سوار شدن به وسایل نقلیه عمومی و یا آسیب رساندن به آن و اشکال جدی تر جنایت نظیر سرقت مسلحانه و یا قتل است. وندالیسم عموماً پدیده ای جهانی است و اهداف وندال ها و عملکرد آنان بدون توجه به اینکه در چه کشوری می باشد بسیار شبیه است.

هر ساله در سراسر جهان میلیون ها دلار صرف تعمیر و جایگزینی چیزی می شود که وندال ها کمر به نابودی آنها بسته اند. در روسیه گزارش شده است که اعمال عمومی وندال ها، شامل شکستن لامپ و شیشه ها، پرتاب سنگ به قطارهای در حال تردد، خراب کردن تلفن های عمومی، نابود کردن سنگ قبرها در گورستان های روسیه می باشد. در آلمان غربی و سوئد، آسیب رساندن و تخریب علائم جاده ها و خیابان ها، صندلی اتوبوس ها و وسایل حمل و نقل و کیوسک های تلفن شایع است. مسئولان مترو پاریس، تنها در سال ۱۹۸۹ برای تعمیر و بازسازی

صندلی هایی که مسافران مترو پاره کرده بودند، ۱۸ میلیون فرانک خرج کرده اند. شرکت اتوبوسرانی پاریس نیز شکایت دارد که هر ساله خراب کاران بیمار دست کم ۵۰۰۰ شیشه اتوبوس را در ایستگاه های اتوبوس با تفنگ و سنگ می - شکنند. در پایان سال ۱۹۸۵، هشتاد درصد تلفن های عمومی پاریس قابل استفاده نبود. طبق گزارش روزنامه لوموند خسارت وندالیسم، تنها در پاریس هر سال به ۲۰۰ میلیون فرانک بالغ می شود. هم چنین خسارت ناشی از اوباشگری در راه آهن هلند بیش از ده میلیون در سال تخمین زده می شود که قسمت اعظم این خسارت در دو موقعیت ویژه انجام می شده است که یکی از آنها هنگام حمل و نقل مسافران تماشاچی فوتبال به ورزشگاه ها و استادیوم های ورزشی اتفاق افتاده است.

مطالعه سوابق متخلفین دستگیر شده در شهر رتردام هم چنین این امکان را داد تا دو گروه متفاوت در بین آنان تمیز داده شود.

۱- گروه کم تخلف که ۷۶٪ از متخلفین را تشکیل می دهد.

۲- گروه پر تخلف که ۲۴٪ را شامل می شود.

در بین این افراد، تعداد نسبتاً زیادی نوجوانان ۱۲ تا ۱۸ سال دیده می شوند اما سن متوسط شان ۲۵ سال است و مانند بسیاری از جنایتکاران اکثراً مرد بوده اند. گروه اول جوانانی هستند که به طور عادی مشکلات جدی ندارند. اما گروه دوم، پر تخلف و خطرناک به حساب می آیند. این افراد اعضای یک گروه خرابکار هستند که دست به اشکال دیگری از جرم مانند دزدی و خشونت می زنند و اغلب در اداره پلیس و دادگستری پرونده دارند و می توان آنان را هسته اصلی وندالیسم دانست (محسنی تبریزی، ۱۳۸۳، صص ۳۸-۴۱).

استادیوم و رفاه تماشاگران

یکی از مسائل اجتماعی مهم در توسعه ورزش، نحوه برگزاری مسابقات فوتبال و کیفیت خدمات رسانی به تماشاگران در ورزشگاه هاست. در کشور ما در سال های اخیر با توسعه سرمایه گذاری های بخش دولتی و خصوصی در این عرصه، سالانه میلیاردها تومان هزینه صرف ساخت و تجهیز اماکن ورزشی از جمله استادیوم های فوتبال می شود. اما با این وجود، همچنان ساخت استادیوم در ایران، از نظر کمی و کیفی با استانداردهای جهانی فاصله زیادی دارد. این استانداردها از جنبه های مختلفی قابل بررسی است و شامل استانداردهایی نظیر استانداردهای بهداشتی و درمانی، رفاهی و امنیتی می شود که باید در ساخت و احداث استادیوم های ورزشی فوتبال در نظر

گرفته شود. تهیه استانداردها و ابلاغ آن به استادیوم های ورزشی، معمولاً توسط سازمانهای متولی مسابقات، نظیر فدراسیون های جهانی، قاره ای، کشوری و سازمانهای برگزار کننده لیگ های فوتبال انجام می شود. به عنوان مثال، اتحادیه فوتبال اروپا - یوفا - استانداردهایی را برای استادیوم های فوتبال که میزبان مسابقات فوتبال جام یوفا هستند، تعیین کرده و هدف خود را از برقراری این استانداردها، رفاه تماشاگران، شرایط مناسب خبرنگاران، وضعیت مناسب برای داوران، وضعیت مطلوب زمین مسابقه برای بازیکنان و شرایط برابر و یکسان برای بازی کلیه تیم های شرکت کننده عنوان کرده است.

در سال ۱۹۸۹ در انگلستان به علت درگیری تماشاگران انگلیسی در استادیوم هیلزبرو^۲، ۹۶ کشته و صدها نفر مجروح شدند. در این مورد فردی به نام تیلور از طرف دولت انگلیس به عنوان سرپرست گروه تحقیق در این حادثه معرفی شد. وی پس از بررسی های فراوان و ریشه یابی مشکلات به وجود آمده، وضعیت ضعیف استادیوم های فوتبال را مهم ترین عامل در به وجود آمدن آن فاجعه دانست و در همان سال هفت توصیه مهم و کاربردی به کلیه استادیوم های فوتبال این کشور ابلاغ کرد که مهم ترین آنها عبارت بودند از:

۱- بررسی مجدد ایمنی استادیوم ها

۲- نصب دستگاه تک گذر در بخش ورودی تماشاگران به استادیوم ها

۳- ایجاد مکان های ویژه کمک های اولیه در استادیوم ها (الهی و پورآقایی، ۱۳۸۳، صص ۶۵-۶۶).

در کشور ما نیز، وقوع حوادث ناگواری نظیر استادیوم شهید متقی شهر ساری که در آن به دلیل فرسوده بودن ساختمان جایگاه و تخریب قسمتی از آن، عده ای از تماشاگران کشته شدند، هشدار برای ضرورت توجه به استانداردها در ساخت و مرمت استادیوم های فوتبال است.

الهی و پورآقایی در تحقیقی که سال ۱۳۸۳ از میان ۱۷ استادیوم برتر فوتبال کشور در حیطه معیارهایی از قبیل ظرفیت مناسب استادیوم ها، امکانات رفاهی (بوفه، پارکینگ و .....)، بهداشتی و تسهیلات اطلاع رسانی به تماشاگران در مقایسه با استانداردهای جهانی منتشر کرده اند به این نتیجه رسیده اند که حدود ۷۶٪ استادیوم های کشور در وضعیت بسیار ضعیف و یا ضعیف قرار داشته اند و فقط حدود ۶٪ آنها در وضعیت خوب و مناسب بوده اند. همچنین در حیطه امکانات پزشکی و کمک های اولیه مورد نیاز استادیوم ها برای تماشاگران و بازیکنان و امکانات لازم برای کنترل حریق و کنترل مصرف مواد نیروزا توسط ورزشکاران، حدود ۵۹٪ این استادیوم ها در حد بسیار

ضعیف یا ضعیف بوده اند. و حدود ۲۳٪ وضعیت خوبی داشته اند. همچنین این ۱۷ استادیوم در حیطة ویژگیهای امنیتی مناسب برای بازرسی بدنی تماشاگران در بدو ورود به ورزشگاه، سرپوشیده بودن محل عبور بازیکنان و داوران از رختکن به زمین مسابقه و وجود محل های ویژه نصب دوربین مخفی در ورزشگاه بررسی شده و فقط حدود ۲۹٪ استادیوم ها از وضعیت خوب و مطلوب برخوردار بوده اند. این آمار حکایت از آن دارد که به رفاه تماشاگران توجه کافی نمی شود. تماشاگری که پس از عبور از صف های طولانی خرید بلیط و بازرسی از ساعات اولیه بامداد وارد چنین ورزشگاهی می شود و گاه با صرف وقتی بیش از ۱۰ ساعت در سرما و گرما به انتظار شروع بازی می نشیند، چگونه می تواند هنگام خطای مسلم داور یا حوادثی از این قبیل حین بازی آرامش خود را حفظ کند و هنجار شکنی نکند. این در حالی است که به کرات گفته می شود تماشاگران سرمایه های اصلی ورزش کشورند. در فرهنگ ایرانی سراسر سخن از دوستی و اخوت، هم دلی و وفاداری، پای مردی و رشادت، شجاعت و جوان مردی است و البته هنوز از به نمایش گذاشتن این آموزه های دینی و فرهنگی توسط جوانان ایرانی در صحنه های جنگ چندان نگذشته است. بدین ترتیب، دیدارهای فوتبال به ویژه دیدار دو تیم بزرگ پایتخت، فرصتی است تا بتوان جوانان ایران امروز و موفقیت های فرهنگی کشور را محک زد.

فرهنگ و فوتبال

فوتبال به دلیل تأثیرات چشم گیری که در ارتقای ارتباطات اجتماعی و تغییرات فرهنگی جوانان و جامعه دارد، مورد توجه پژوهشگران اجتماعی است. در مطالعات انسان شناسان فوتبال به عنوان یک ورزش از منظر تعامل و تداخل فرهنگی اهمیت می یابد و از سوی دیگر ورزش به عنوان واسطه ای برای مشاهده ی تغییرات فرهنگی جامعه موضوعی مهم به حساب می آید (عسکری و حسن زاده، ۱۳۸۱، ص ۱۰۶).

میزان بازدهی و اثربخشی آموزه های فرهنگی را می توان در رفتار نوجوانان و جوانان پر شور و اشتیاق و علاقه مند به فوتبال مشاهده کرد. این همان موضوعی است که مارسل موس، انسان شناس فرانسوی نیز به عنوان واقعه اجتماعی از آن یاد می کند. به زعم او واقعه ی اجتماعی، واقعیتی جامع است که با توجه به ماهیت پویا و فراگیر خویش در پیوند با ساختار کلی جامعه است. بر این اساس، رفتارهای جمعی تماشاگران فوتبال را نیز باید انعکاس ساختار فرهنگی جامعه دانست.

ستاره ها

معمولاً در طبقه بندی سرآمدان، نخبگان سمبولیک فراموش می شوند، در حالی که این گروه خود وظایف مهمی به عهده دارند. اغلب نخبگان دارای خصوصیتی سمبولیک هستند و در حقیقت افرادی که منتسب به این گروه های نخبه هستند، در نظر کسانی که از آنها پیروی می کنند و یا با آنها به مخالفت برمی خیزند، از ارزش سمبولیک برخوردار می شوند (روشه، ۱۳۸۷، ص ۱۲۴).

به عنوان مثال هنرمندان مردمی نمونه ای از این نخبگان هستند و یا همچنین می توان از خوانندگان مردمی نیز مثال زد که در نظر نوجوانان به صورت قهرمانانی در می آیند. زیرا که این هنرمندان برای این نوجوانان، مظهر و سمبل جوانی، عشق، شادی، خلاقیت، سنت شکنی و صفاتی از این قبیل اند. بنابراین نفوذ این خوانندگان بر جوانان می تواند قابل ملاحظه باشد. بوسیله رادیو و تلویزیون و بعضی از مجلات است که بین این هنرمندان محبوب و دوستداران آنها ارتباطی به وجود می آید که این خود باعث خلق و حفظ دنیای نوجوانان می گردد، دنیایی که با وجود کوچکی و حاشیه ای بودنش، واقعی است.

در این مورد می توان حتی از ورزشکاران حرفه ای سخن به میان آورد که نخبگان سمبولیک با خصوصیتی انسانی اند. کافی است توجهی را که نسبت به زندگی این گونه افراد (مانند ستارگان فوتبال) و به تمرینات آن ها و به رکوردهای آن ها در روزنامه ها مبدول می گردد و مورد نظر قرار می گیرد به خاطر آورد تا به این مسئله واقف شد که چرا آن ها را به عنوان نمونه های اصیلی از شجاعت و هوش و جسارت و بی پروایی، سرسختی، مهارت و صفاتی از این قبیل معرفی می نمایند. این خصایص انوعی از فضیلت های اخلاقی را منعکس می نماید که به آن «روحیه ورزشکاری» نام نهاده اند (همان، ۱۲۵).

نخبگان، نفوذ خود را از طریق نوعی الگوسازی بر گروه های پیرو اعمال می کنند. با توجه به اینکه آنها سمبول های زنده ای از طرز تفکر، وجود و عمل هستند، نسبت به برخی دسته جات، گروه ها و یا بر کل افراد جامعه، قدرت جاذبه ای دارند و بنابراین مورد تقلید قرار گرفته و به عبارت دقیق تر، دیگران سعی در همانند سازی خود با آنها دارند، ولی این همانند سازی نسبت به نخبگان ممکن است دارای ریشه های متفاوتی بوده و ناشی از انگیزه های مختلفی باشد، جاه طلبی شخصی را شاید بتوان یکی از انگیزه های مهم در همانند سازی با برخی نخبگان محسوب کرد. در سایر موارد ارزش الگو قرار گرفتن نخبگان، مبتنی بر ارزش هایی است که نخبگان پیشنهاد نموده و یا آنها را به صورت نهادی در می آورند. این الگوسازی می تواند بر اساس ارزش هایی که قبلاً در

جامعه ارائه شده یا منتشر شده قرار گیرد و یا برعکس بر اساس ارزش های نو و یا در حال ایجاد شدن واقع شود. چنین ارزشی از الگوسازی، بر طرح ایده ای کم و بیش متعالی قرار دارد که می تواند تا درجه بسیار رفیعی از تعالی، همانند آنچه در مورد پیامبران یا قدیسین مطرح است، برسد) همان، (۱۲۷).

چهارچوب نظری پژوهش

رابرت مرتون

با آنکه پارسونز، مهمترین نظریه پرداز کارکردی - ساختاری است، شاگردش، رابرت مرتون کسی است که تنها بیانیه مهم را درباره کارکردگرایی - ساختاری در جامعه شناسی نوشته است. (۱۹۴۹، ۱۹۶۷) او در این نوشته ها برخی از جنبه های افراطی و غیر قابل توجیه کارکردگرایی - ساختاری را مورد انتقاد قرار داد (ریترز، ۱۳۸۳، ص ۱۴۴).

آنچه مرتون را به عنوان نماینده و معرف نسل جدید کارکردگرایان شناساند، نظریه وظایف آشکار و پنهان اوست که چرخش تاریخی مهمی در نظریات کارکردگرایان محسوب می شود. بدین طریق او سعی کرد علاوه بر آنکه دیدگاه کارکردگرایانه را برمی گزیند، مسائل حل نشده این مکتب را نیز تعریف کند. مرتون در بحث کارکردهای آشکار و پنهان خود تفسیر جامعی نیز از دو مفهوم مذکور به عمل آورد. در اینجا نیز مرتون سخت بر وضعیت وحدت و انسجام اجتماعی تاکید می کند. به نظر او مفاهیم کارکرد مناسب و نامناسب به ما کمک می کند درباره آثار ساخت جامعه در تمامیتش فکر کنیم (توسلی، ۱۳۷۶، صص ۲۳۲-۲۳۶).

نظریه مرتون درباره ساختار اجتماعی، توان بالقوه با اهمیتی برای جامعه شناسی ورزش دارد. ساختارهای تعیین کننده گوناگون الگوهای انتخاب در تحقیقات جامعه شناسی ورزش نشان می دهد که برای هر دوره تاریخی درجه ای از انسجام در سطحی از انواع رقابت های ورزشی معین می شود. هم چنین، درجه ای از انسجام نژادی کارکردی و فراوانی انتخاب بین جایگزین های ساختار اجتماعی وجود دارد.

در یک تحقیق در آمریکا در سال ۱۹۹۸ مشخص شد که بیش از ۸۰٪ بازیکنان در انجمن ملی بسکتبال و ۶۸٪ بازیکنان لیگ ملی فوتبال آمریکا، آفریقایی تبار بودند. به طور خلاصه، مشکل است تصور شود که در بخش حرفه ای دیگری چنین درصدی از حاکمیت و اشتغال آفریقایی

تبارها در آمریکا وجود داشته باشد. این موضوع در ارتباط با تبعیض شغلی، دلایل ساختاری را در توضیح و تبیین آن نشان می دهد.

نوربرت الیاس

از نظر نوربرت الیاس شناخت ورزش کلید شناخت جامعه است. بیان این مطلب در دهه ۱۹۶۰ شگفتی محافل دانشگاهی را برانگیخت. زیرا تا آن زمان معمول نبود جامعه شناسی که شهرتش را مدیون نظریات عمومی اش بود خودش را در تحلیلی بنیادی در موضوع ورزش درگیر کند. به نظر الیاس موضوع جامعه شناسی بررسی شبکه ی روابط متقابل وابستگی متقابل، پیکر بندی و فرآیندی است که انسان ها را در وابستگی متقابل قرار می دهد. پدیده ی اجتماعی که به بهترین وجه این نظام های وابستگی متقابل، زنجیره کنش ها، فرآیندهای پر جنب و جوش همکاری و تعارض را نشان می دهد، بازی یا به عبارتی صحیح تر ورزش است. به نظر الیاس بازی ورزشی مُدلی را عرضه می کند که جامعه شناس به کمک آن می تواند به ساختار اجتماعی فکر کند.

عادت های حرکتی در مهار تدریجی هیجانانگیز نقش مهمی ایفا کرده اند. بازی ها و ورزش ها وسیله ممتازی برای تنظیم خشونت شده اند. زیرا تمرین هم ستیزی بدنی را روی صحنه آورده و آن را قانون مند می کنند. قشرهای اجتماعی مرفه با تکیه بر رفتارهای بازی ورزش سعی می کنند شیوه های کنش و کنش متقابل را باب کنند که الیاس آن را باوام گرفتن اصطلاح از مارسل موس، «عادت واره ی اجتماعی» می نامد. این عادت واره های بدنی بر جستجوی تشخص و تفرّد مبتنی است و اقشار مرفه درصدد آن هستند تا از گذر تأکید بر تمایز اعضای نخبه، امتیازات اجتماعی و سلطه ی خود را تثبیت کنند (دوفرانس، ۱۳۸۵، صص ۱۴۹-۱۵۰).

از نظر الیاس «پارلمانی شدن» جامعه انگلیس در قرن هیجدهم با «ورزشی شدن»، در بردارنده نبردهای بدون خشونت بین گروه های رقیب است. الیاس و پیروان او بر تمایلات به هم پیوسته دو قطبی تأکید دارند که بین طبقات اجتماعی در درون مناسبات قدرت وجود دارد.

کارکرد دموکراتیزه کردن در شرایط طولانی باعث تثبیت گروه های اجتماعی می شود. گروه های قدرت مند مانند جامعه ی درباری و گروه های پایین مانند بورژوازی اولیه و طبقات کارگری جدید که خودشان را با قدرت، تطبیق داده اند. در نتیجه، فشار به گروه های اجتماعی در جهت تصفیه آداب و رسوم آنها کمتر نیاز به تنظیم پیدا می کند. بنابراین، تمایل گسترده به فرآیند متمدن سازی تدریجاً جایگزین تنظیم های پایین تر (شامل استعمار توسط غرب) می شود.

ورزش فرصتی است تا مردم هیجان کامل ناشی از تلاش بدون خطر را تجربه کنند. ورزش روزنه ای است برای احساساتی که نمی توانند از طریق دیگری در جنبه های عادی زندگی اجتماعی تصفیه شوند. حوادث ورزشی ممکن است در میان تماشاگرانی که با ذهنی نسبتاً راحت وارد استادیوم می شوند، دیده شود. همان گونه که بحث و جدل بوجود می آید ممکن است احساس برانگیختگی نیز از طریق رقابت مفرط یا به طور کلی طبیعت فیزیکی بازی اتفاق بیفتد. در نهایت حداقل یک تیم ممکن است این احساسات را قوی تر از تیم دیگر تجربه کند (مهرآیین، ۱۳۸۷، صص ۱۷۲-۱۷۴).

الیاس نظریات خودش را به روش آزمون پویایی آن ها در ورزش به کار می گیرد. او در این تغییرات اجتماعی و دگرگونی بعضی بازی ها و سرگرمی ها از عهد عتیق و قرون میانه را، در درون تمرینات ورزشی جدید مشخص می سازد و توضیح می دهد از نظر تاریخی بیشترین تفاوت آشکار میان ورزش و بازی های دوران گذشته و معاصر، در تحمل خشونت فیزیکی دیده می شود. برای مثال از مسابقات گلادیاتورهای رومی نام می برد که در کنار آن گودالی از نمایش اجساد این نبرد مرگبار بود. بالاخره در بررسی تاریخی الیاس و داویننگ (۱۹۸۶) فوتبال مردمی در بریتانیا تا اواخر قرن نوزدهم یک سرگرمی اغلب خشن و عوام پسند بود که وقوع خشونت را تسهیل می کرد. این مسابقات فاقد هر گونه قانونمندی رسمی در میدان بازی بود. آسیب های بدنی و حتی مرگ که در مسابقات فوتبال مردمی معمول بود کمی بیشتر از وقوع جنگ های شبه صنعتی، بین اجتماعات و گروه های رقیب انجام می شد. الیاس پیشرفت فوتبال مردمی را تحت تأثیر سریع فرآیند متمدن شدن در خلال سال های قرن نوزدهم، حاصل قوانین فوتبال می داند. داویننگ (۱۹۷۷)، یادآور می شود پیشرفت سرگرمی ها و ورزش ها ریشه در شیوه مسابقات مدارس همگانی انگلیسی داشت که در اواسط قرن نوزدهم ظهور کرده بود. مدیران معلمان مدارس در جستجوی نظمی قابل اجراتر و مؤثرتر از طریق تلفیق نسبی ارزش های مردانه بورژوازی و ارزش های مسیحیت آرام در میان توانگران و معمولاً شاگردان اشرافی خود بودند.

بنابراین، متمدن شدن ورزش ها توسعه وابستگی درونی به کارکرد دمکراتیزه شدن وسیع تر در جامعه انگلیس بود که به موجب آن طبقات حاکم به سازگاری بیشتری با طبقه فرودست روی آوردند. مراحل متمدن شدن توسط الیاس و شاگردانش با تفسیر خشونت در فوتبال انگلیسی به کار گرفته شد. او توضیح می دهد که خشونت در فوتبال به عنوان یک علامت مرض مربوط به

خارجیان و مانند شکلی از رفتار ویژه جوانان خارجی هنگامی که قادر می شوند اجتماعی را تشکیل دهند و به صورت جماعتی عظیم درآیند احساس می شود. آقای اریک داوونینگ و همکارانش در دانشگاه «لایس استر» تفسیر گسترده ای از فوتبال جوان را ارائه می دهند. آنها در این باره بحث می کنند که توسعه مراحل متمدن شدن با شتاب سراسری خشونت در جماعات فوتبال انگلیسی درست پس از سال ۱۹۴۵ مشخص می شود.

جوانی فوتبال معاصر از اواخر دهه ۱۹۶۰، ظهور کرد و به پیش رفت تا هنگامی که شمار زیادی از مردان طبقه خشن کارگر، امتیازاتی را در درون اجتماع بدست آوردند. ارتباطات سیاسی و وسایل ارتباط جمعی بیشتر درباره خشونت و بازتاب آن به آستانه های بزرگتری از ناسازگاری در جامعه بریتانیا بود. ولی این اضطراب های روحی به طرف تماشاگران خشن کشیده می شد. و در نهایت خشونت در میان تماشاگران ورزش دوست در خلال سالهای دهه ۱۹۸۰، نشان دهنده جنبه های برجسته تمدن زدایی وسیع تر در جامعه بریتانیا بود حوادثی مانند (جنگ فاکلند، جنگ با شبه نظامیان در ایرلند شمالی، ستیزه های خشونت بار صنعتی، شورشهای شهری) (مهرآئین، ۱۳۸۷ صص ۱۷۶-۱۷۸).

نظریه الیاس درباره ی رابطه با بدن است که به موجب آن از قرون میانی تا به امروز این رابطه مرتباً در مسیر تمدن و صلح پیش رفته است. این نظریه از سوی افراد مختلف مورد انتقاد قرار گرفته است. از جمله از سوی هانس پتر دورز به شدت مورد انتقاد قرار گرفته است. در ارتباط با موضوع بحث، این قضاوت تحسین آمیز الیاس درباره نقش ورزش در فرآیند تمدن سازی و مهار خشونت، بیشتر از همه مورد اعتراض واقع شده است. بی تردید بسیاری از قضایایی که الیاس درباره ورزش مطرح کرده است نوآورانه و آموزنده است. اما هیچ یک از آنها نه بازبینی تجربی شده اند و نه بر مبنای آن مدلی تحلیلی برای تحقیقات میدانی ساخته شده است. الیاس در زمره جامعه شناسانی است که درباره ی اهمیت تحلیل جوامع به عنوان یک شبکه بیشترین تأکید را کرده است. تحلیلی که امروزه با توفیق روز افزونی روبرو شده است. اما الیاس برای اثبات نقش اساسی شبکه ها و نظام های کنش متقابل که بر مبنای آنها مدل نظری اش را ساخته است به هیچ تحلیل کاربردی مبادرت نکرده است. علاوه بر این، موضع گیری الیاس که در فرآیند ارتقای خلق و خوی مسالمت آمیز، برای ورزش نقش فوق العاده مثبتی قایل است بیش از آنکه یک قضیه اثبات شده علمی باشد، بیان اعتقادات شخصی او است.

چهار چوب نظری پژوهش حاضر رویکرد کارکردی - ساختی است که تلاش کرده ایم به مدد آن، هیجان تماشاگران علاقه مند فوتبال را بررسی کنیم.

روش پژوهش

تحقیق حاضر یک تحقیق کمی است که براساس پارادایم ها و مفروضات پژوهش های خردگرایانه بنا شده است. از بعد هدف پژوهش، این تحقیق یک تحقیق کاربردی به حساب می آید. از بعد جمع آوری اطلاعات این پژوهش یک تحقیق توصیفی غیر آزمایشی است زیرا در تحقیقات توصیفی غیرآزمایشی محقق داده ها را کنترل و دست کاری نمی نماید. با توجه به اینکه هدف کلی تحقیق بررسی عوامل فرهنگی - اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال می باشد، لذا این تحقیق پیمایشی نیز محسوب می گردد. از طرفی چون یافتن عوامل موثر بر این رفتار نیز از دیگر اهداف این تحقیق است لذا این تحقیق یک تحقیق پس - رویدادی (علی - مقایسه ای) نیز محسوب می گردد (سرمد، ۱۳۷۸، صص ۸۰ - ۷۰).

جامعه آماری و جمعیت نمونه

جامعه آماری این تحقیق، جامعه تماشاگران استادیوم آزادی است. در این پژوهش، محقق علاوه بر ثبت مشاهدات با استفاده از روش پیمایشی از افرادی که برای تماشای بازی فوتبال دو تیم صبا و پیروزی در تاریخ ۱۳۸۸/۶/۶ به ورزشگاه آزادی آمده بودند، به وسیله پرسش نامه، اطلاعات لازم را جمع آوری نمود و سپس مورد بررسی و تحلیل قرار داد. سؤالی که در جریان پژوهش مطرح می شود این است که محقق چه تعداد از افراد جامعه مورد مطالعه را می تواند به عنوان نمونه تعیین کند یا به عبارتی حجم تعداد افراد نمونه چند نفر باید باشد تا محقق بتواند با اطمینان خاطر نتایج حاصل و شاخص های محاسبه شده را به جامعه مورد مطالعه تعمیم دهد.

جامعه آماری این تحقیق بالغ بر ۶۰۰۰۰ نفر تماشاگران حاضر در استادیوم آزادی است (که این تعداد از سوی برگزار کنندگان مسابقه اعلام گردید) و براساس فرمول کوکران حجم نمونه به تعداد ۳۸۱ نفر تعیین گردید که به دلیل احتمال مخدوش بودن برخی از پرسش نامه ها ۴۴۰ نفر مورد پرسش قرار گرفتند. و در نهایت اطلاعات ۴۲۰ نفر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

متغیر های پژوهش

همان گونه که عنوان این تحقیق نشان می دهد، هدف از این تحقیق بررسی عوامل فرهنگی اجتماعی رفتار تماشاگران فوتبال است و با توجه به آنچه در مورد رفتار هیجانی و اثرات ناگوار خشونت به عنوان شاخص ترین نوع منفی هیجان مطرح شده است، متغیر وابسته این تحقیق، « میزان خشونت تماشاگران فوتبال لیگ برتر» می باشد و متغیرهای مستقل تحقیق عبارت اند از:

- ۱ - داوری
- ۲ - عملکرد رسانه های گروهی
- ۳ - شرایط انبوه تماشاگران (یا به اصطلاح جو تماشاگران)
- ۴ - رضایت از وضعیت استادیوم از نظر جایگاه تماشاگران و دیگر خدمات رفاهی
- ۵ - رفتار بازیکنان
- ۶ - رفتار مربیان
- ۷ - رفتار مدیران باشگاه ها
- ۸ - رفتار لیدرها
- ۹ - رفتار پلیس
- ۱۰ - رفتار افراد شرور
- ۱۱ - بحران های سیاسی
- ۱۲ - باخت تیم محبوب
- ۱۳ - سن
- ۱۴ - میزان تحصیلات
- ۱۵ - میزان درآمد
- ۱۶ - نوع شغل می باشد.

روش تحلیل داده ها

اطلاعات این تحقیق از طریق رایانه و با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. و نتایج حاصل در دو بخش آمار توصیفی و آمار استنباطی انجام پذیرفته است. در بخش اول با استفاده از جداول فراوانی به توصیف داده ها پرداخته و در بخش دوم با استفاده از آمار استنباطی - آزمون همبستگی پیرسون، رگرسیون چند متغیره و آزمون تحلیل واریانس - متغیرهای پژوهش به بوته آزمایش گذاشته شده است.

یافته های تحقیق

الف - ویژگی های اقتصادی ، اجتماعی و جمعیتی

همان طور که در جدول (۱) مشاهده می شود از جمع ۶۰/۰۰۰ نفری حاضر در ورزشگاه فقط ۶۲/۱٪ هنگام تماشای مسابقات فوتبال دچار عصبانیت و هیجانات شدید منجر به رفتار خشونت آمیز می شوند. که این خود مؤید آن است که در ایران نسبت به کشورهای دیگر (مانند انگلستان ، ایتالیا و یا کشورهای آمریکای لاتین) میزان رفتار های خشونت آمیز در استادیوم های فوتبال کمتر است. و رویدادهای گزارش شده نیز این واقعیت را نشان می دهد.

جدول شماره (۱) توزیع فراوانی پاسخ گویان بر حسب تماشای مسابقات فوتبال دچار عصبانیت و هیجانات شدید منجر به رفتار

خشونت آمیز

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	
۶۲/۱	۶۲/۱	۲۶۱	بله
۱۰۰	۳۷/۹	۱۵۹	خیر
	۱۰۰	۴۲۰	جمع

هم چنین نتایج توصیفی نشان می دهد :

سن: ۸۱٪ پاسخ گویان بین ۱۰ تا ۲۵ سال سن دارند از این تعداد ۵/۳٪ بین ۱۰ تا ۱۴ سال و بقیه یعنی ۷۶٪ پاسخ گویان در محدوده سنی ۱۶ تا ۲۵ سال قرار دارند. ۱۹٪ نیز بیش از ۲۵ سال سن دارند.

میزان تحصیلات: بیشتر پاسخ گویان (۴۳/۳٪) دارای تحصیلات دبیرستانی هستند. ۲۲/۱٪ دارای تحصیلات فوق دیپلم و ۱۲/۶٪ لیسانس هستند. ۱۲/۴٪ دارای تحصیلات راهنمایی و ۶٪ ابتدایی هستند و فقط ۳/۶٪ تحصیلات بالاتر از لیسانس دارند.

شغل: حدود ۳۰٪ از کل پاسخ گویان در حال تحصیل هستند (۱۷/۴٪ دانش آموز و ۱۱/۹٪ دانشجوی) و ۱۶/۷٪ بیکار و ۱۴/۳٪ کارگر، ۷/۴٪ سرباز، ۶/۷٪ راننده هستند. در واقع این افراد ۷۴/۴٪ از کل پاسخ گویان می باشند. ۲۳/۷٪ از پاسخ گویان نیز در مشاغل بالاتری قرار دارند. کارمند، فروشنده، آموزگار و نظامی اند و تنها ۱/۹٪ سایر مشاغل جدول را دارا بودند.

درآمد: درآمد ۴۴/۸٪ از کل پاسخ گویان یا خانواده های شان کمتر از ۳۰۰ هزار تومان در ماه یعنی پائین ترین رده جدول است. ۳۲/۱٪ بین ۳۰۰ هزار تومان تا ۵۵۰ هزار تومان در ماه درآمد دارند. به عبارت دیگر ۷۶/۹٪ از کل پاسخ گویان یا خانواده های شان درآمدی بیشتر از ۵۵ هزار تومان در ماه ندارند. و تنها کمی بیش از ۲۳٪ بقیه درآمدی بیش از ۵۵۰ هزار تومان در ماه دارند.

وضعیت تأهل: ۷۶٪ پاسخ گویان مجرد و ۲۴٪ آنان متأهل هستند.

فعالیت ورزشی: ۲/۶٪ از پاسخ گویان فوتبال بازی می کنند. و فقط ۱۵/۵٪ هیچ فعالیت ندارند. بقیه نیز (۱۱/۹٪) در رشته های ورزشی دیگر فعالیت دارند.

میزان ارتباط با باشگاه های فوتبال: ۴۶٪ هوا در باشگاهی، ۱۶/۹٪ عضو باشگاه و فقط ۳۶/۴٪ تماشاگر علاقه مند و عادی هستند.

میزان حضور در ورزشگاه فوتبال: ۵۲/۴٪ از کل پاسخگویان برای دیدن بیش از چهار بازی در هر

بررسی عوامل فرهنگی - اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال.....۱۴۳

فصل لیگ ، به ورزشگاه می آیند. در مقابل ۲۸/۸٪ کمتر از سه بازی در هر فصل لیگ را در ورزشگاه تماشا می کنند.

وضعیت سکونت : حدود ۳۲٪ پاسخ گویان مطابق یافته های تحقیق ساکن شهر تهران بودند و ۶۸٪ بقیه از شهرهای دور و نزدیک تهران به ورزشگاه آزادی آمده بودند. که ۴۷/۹٪ کل پاسخ گویان ساکن استان های غیر از تهران بودند.

ب - متغیر وابسته و متغیرهای مستقل

میزان خشونت (متغیر وابسته) : ۲ حدود ۵۰ درصد پاسخ گویانی که هنگام تماشای مسابقات فوتبال دچار عصبانیت و هیجانات شدید شده اند ، هیچ گونه واکنش منفی قابل توجه از خود نشان نداده اند. به عبارتی این افراد ۳۱ درصد کل پاسخ گویان را شامل می شود. در مقابل بین ۱ تا ۲ درصد پاسخگویان به این پرسش، یعنی ۶/۰ تا ۲/۱ درصد کل پاسخ گویان اظهار داشته اند واکنش های شدید از خود نشان می دهند.

اگر در حین بازی از رفتار بازیکنان، مربیان ، داور، پلیس و.... عصبانی شوید چه می کنید؟
متغیرهای مستقل فرض شده: مطابق با نتایج جدول (۲) از نظر پاسخ گویان عواملی که بیشترین تاثیر را بر رفتار خشونت آمیز تماشاگران فوتبال دارد به ترتیب عبارتند از : شرایط پیروی انبوه تماشاگران با ۵۲ درصد، باخت تیم محبوب ۵۱ درصد، قضاوت نادرست داور ۵۰ درصد، عملکرد نادرست پلیس ۴۸ درصد، عملکرد نادرست لیدرها ۳۷ درصد، عدم رضایت از خدمات رفاهی ورزشگاه ۳۶ درصد، رفتار پرخاشگرانه افراد شرور ۳۶ درصد، عملکرد نادرست مدیران باشگاه ۳۳ درصد، نشریات ورزشی ۲۸ درصد، رفتار غیر اخلاقی بازیکنان ۲۷ درصد، رفتار غیر اخلاقی مربیان ۲۷ درصد، بحران سیاسی ۲۵ درصد، رادیو ۲۱ درصد و تلویزیون ۱۶ درصد می باشد.

جدول شماره (۲) توزیع پاسخ گویان بر حسب نظر آنان درباره نقش عوامل موثر بر رفتار خشونت آمیز

میزان تاثیر عوامل بر رفتار خشونت آمیز عوامل موثر	هیچ		کم		متوسط		زیاد		جمع
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
رفتار غیر اخلاقی بازیکنان	۸۸	۲۱۰	۹۸	۲۳۳	۱۲۰	۲۸۶	۱۱۴	۲۷۰	۴۲۰
رفتار غیر اخلاقی مربیان	۱۰۷	۲۵۵	۹۷	۲۳۱	۱۰۳	۲۴۵	۱۱۳	۲۶۹	۴۲۰
عملکرد نادرست مدیر باشگاه	۶۸	۱۶۲	۹۰	۲۱۴	۱۲۲	۲۹۰	۱۴۰	۳۳۳	۴۲۰
عملکرد نادرست لیدرها	۸۷	۲۰۷	۶۶	۱۵۷	۱۱۳	۲۶۹	۱۵۴	۳۶۷	۴۲۰
عملکرد نادرست پلیس	۴۷	۱۱۲	۵۴	۱۲۹	۱۱۷	۲۷۹	۲۰۲	۴۸۱	۴۲۰
رفتار پرخاشگرانه افراد شرور	۱۱۲	۲۶۷	۸۰	۱۹۰	۷۸	۱۸۶	۱۵۰	۳۵۷	۴۲۰
رضایت از خدمات رفاهی	۷۱	۱۶۹	۹۶	۲۲۹	۱۰۲	۲۴۳	۱۵۱	۳۶۰	۴۲۰
قضاوت نادرست داور	۴۳	۱۰۲	۷۱	۱۶۹	۹۶	۲۲۹	۲۱۰	۵۰۰	۴۲۰
رادیو	۱۷۱	۴۰۷	۸۴	۲۰۰	۷۷	۱۸۳	۸۸	۲۱۰	۴۲۰
تلویزیون	۱۷۰	۴۰۵	۱۱۰	۲۶۲	۷۴	۱۷۶	۶۶	۱۵۷	۴۲۰
نشریات ورزشی	۹۲	۲۱۹	۹۳	۲۲۱	۱۱۸	۲۸۱	۱۱۷	۲۷۹	۴۲۰
شرایط پیروی انبوه تماشاگران	۴۷	۱۱۲	۶۶	۱۵۷	۸۹	۲۱۲	۲۱۸	۵۱۹	۴۲۰
شرایط بحران های سیاسی	۱۱۷	۲۷۹	۸۲	۱۹۵	۱۱۵	۲۷۴	۱۰۶	۲۵۲	۴۲۰
بانخت تیم محبوب	۵۶	۱۳۳	۷۸	۱۸۶	۷۴	۱۷۶	۲۱۲	۵۰۵	۴۲۰

تحلیل چند متغیری هم زمان (رگرسیون چند متغیری):

- به دست آوردن ضریب تعیین و آزمون معنی داری آن

- تعیین معادله رگرسیون در نمونه همراه با آزمون T برای ضریب Beta

- تعیین معادله رگرسیون استاندارد شده در جامعه

به منظور آزمون مدل تحلیل از رگرسیون چند متغیره استفاده نموده ایم برای اساس رفتار بازیکنان، جوتماشاگران، نتیجه بازی، عملکرد نشریات، عملکرد پلیس، هم چنین میزان تحصیلات و درآمد به دلیل همبستگی ضعیف و عدم معنی داری از مدل خارج شده اند. بقیه متغیرها در مدل حضور معنی داری دارند. نتایج دیگر تحلیل رگرسیون نشان می دهد مدلی را که با استفاده از روش پس رو، پس از حذف متغیرهای نامناسب از مدل پذیرفته شد، توانسته است ۳۱ درصد از واریانس متغیر وابسته را توضیح دهد. ضریب تعیین تعدیل یافته نیز ۰/۲۸ می باشد.

جدول شماره (۳) نتایج رگرسیون چند متغیره

معنی داری	T	Beta	متغیر
۰.۰۰۱	۳.۴۳۶	۰.۱۹۹	رفتار غیر اخلاقی مربیان
۰.۰۰۰	۴.۷۷۳	۰.۲۶۹	عملکرد نادرست مدیر باشگاه
۰.۰۰۰	۵.۷۵۳	۰.۳۰۸	عملکرد نادرست لیدرها
۰.۰۳۶	۲.۱۰۶	۰.۱۱۵	رفتار پرخاشگرانه افراد شرور
۰.۰۰۰	۳.۸۰۳-	۰.۲۲۰-	رضایت از خدمات رفاهی استادیوم
۰.۰۲۵	۲.۲۴۷	۰.۱۳۸	قضاوت نادرست داور
۰.۰۰۰	۳.۷۶۴	۰.۲۰۵	شرایط بحران های سیاسی
۰.۰۰۰	۵.۸۰۶-	۰.۳۰۰-	سن
۰.۰۰۲	۳.۰۹۷	۰.۱۴۸	شغل
۰.۰۰۰	۴.۰۰۹-	۰.۱۹۵-	سکونت

با توجه به جدول ۳ (نتایج مدل رگرسیون)، متغیرهای رضایت از خدمات رفاهی استادیوم و سن تماشاگران با شدت خشونت تماشاگران رابطه ی معکوس معنی دار دارد به عبارتی با کاهش رضایت مندی از خدمات استادیوم و با کاهش سن بر شدت خشونت افزوده می شود. هم چنین این نتایج، تاثیر مستقیم عوامل اصطلاحاً محیطی - رفتاری مندرج در جدول ۱۳، به علاوه قضاوت نادرست داور و شرایط بحران های سیاسی و شغل تماشاگران را بر میزان رفتار خشونت آمیز آنان نشان می دهد.

بحث و نتیجه گیری

بررسی رویداد های ورزشی حکایت از این دارد که در ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای جهان رفتار خشونت آمیز بسیار کمتر اتفاق می افتد و شدت و دامنه ی آن نیز کمتر است. همان طور که در فصل پیش ملاحظه گردید بررسی نتایج توصیفی حاصل از پرسش نامه ها نشان می دهد که ۶۲/۱ درصد پاسخ گویان هنگام تماشای مسابقات فوتبال د چار هیجانات شدید منجر به رفتار خشونت آمیز می شوند. از این تعداد نیز ۵۰ درصد اظهار داشته اند در چنین مواقعی واکنش منفی نشان نمی دهند. بنا بر این فقط حدود ۳۱ درصد از پاسخ گویان در چنین مواقعی رفتار خشونت آمیز نشان می دهند. که قابل تعمیم به کل جامعه مورد مطالعه می باشد.

نتایج تحلیلی این پژوهش نشان می دهد که از نظر پاسخ گویان رفتار غیر اخلاقی مربیان ، عملکرد نادرست مدیران باشگاه ها ، عملکرد نادرست لیدرها ، رفتار پر خاشگرانه افراد شرور، در افزایش رفتار خشونت آمیز تماشاگران موثر است. هم چنین قضاوت نادرست داور، شرایط بحران های سیاسی و «عدم رضایت از وضعیت استادیوم و خدمات رفاهی آن» در افزایش رفتار خشونت آمیز تماشاگران موثر است. علاوه بر آن دیگر نتایج تحلیلی حاصل از تاثیر هم زمانی متغیر های مستقل با متغیر وابسته - رفتار خشونت آمیز تماشاگران - در مدل رگرسیون نشان می دهد بین سن و شغل تماشاگران با نگرش آنان نسبت به رفتار خشونت آمیز رابطه ی معنی داری وجود دارد به طوری که با افزایش سن از شدت رفتار خشونت آمیز کاسته می شود. هم چنین با افزایش منزلت شغلی از شدت این رفتار کاسته می شود .

اما این مدل آماری اثر هم زمان متغیر های در آمد و میزان تحصیلات با دیگر متغیر های مستقل مفروض بر رفتار خشونت آمیز تماشاگران را تایید نمی کند که البته با نتایج تحقیق کاظمی و همکارانش (۱۳۸۵) سازگار است. از دیگر یافته های این تحقیق آن است که افراد شرور یا به عبارتی وندالیست ۰/۶ تا ۱/۲ درصد جمعیت بیشتر را شامل نمی شود که البته همین تعداد هم به خصوص در بازی های حساس زیاد و مشکل ساز است.

در مورد رسانه های گروهی (راديو - تلویزیون - نشریات ورزشی) نیز نتایج نهایی مدل رابطه ی معنی داری را نشان میدهد . اما می توان با استفاده از تکنیک «تحلیل محتوا» رابطه ی این متغیر را با متغیر وابسته بررسی کرد که چنین بررسی ای توسط محسنی تبریزی و رحمتی (۱۳۸۱) صورت گرفته و حکایت از تاثیر منفی عملکرد نشریات ورزشی بر افزایش خشونت تماشاگران دارد.

در مورد شرایط «انبوه تماشاگران» و فضای ایجاد شده در این شرایط مشاهدات و نتایج تحقیقات پیشین و نظریات روان شناسی اجتماعی مؤید تاثیر این عامل بر افزایش رفتار خشونت آمیز تماشاگران است . که به دلیل آزادی بوجود آمده در این شرایط و کاهش ترس از مجازات و پیروی از رفتار گروه از عمده دلایل آن می باشد که در بخش های قبل به آن اشاره شد .

بررسی نتایج در مورد وضعیت سکونت نشان می دهد که شدت رفتار خشونت آمیز به ترتیب در مورد پاسخ گویان ساکن استان های غیر تهران، ساکن شهر تهران و ساکن استان تهران (با توجه به علامت منفی اعداد جدول ۱۳) افزایش می یابد که با توجه به حضور تیم تهرانی (پیروزی) شاید

بتوان گفت تماشاگر استان تهران با تعصب بیشتری این مسابقه را دنبال می کنند اما نمی توان نتیجه کلی گرفت.

با توجه به یافته های پژوهش و چهارچوب نظری که بر آن سایه افکنده می توان نتیجه گرفت که کارکرد نامناسب متغیرها و عوامل فرهنگی و اجتماعی مورد مطالعه سبب بروز هیجانات شدید منفی منجر به رفتارهای خشونت آمیز در تماشاگران حاضر در ورزشگاه در مسابقات لیگ برتر فوتبال می گردد.

چند نکته و پیشنهاد

نتایج این پژوهش و تحقیقات پیشین بر جوانی جمعیت تماشاگران فوتبال تاکید دارد بنا بر این قبل از هر چیز باید جوان و دنیای او را که دنیایی پر از شور و شوق و بیم و امید است، شناخت.

۱- بی شک دو نهاد خانواده و آموزش و پرورش بیشترین نقش را در تربیت جوانانی خوب و شایسته برعهده دارند. براین اساس هماهنگی بیشتر بین این دو نهاد و آموزش رفتارها و هنجارهای اجتماعی باید درصدر برنامه ها و وظایف آموزش و پرورش کشور قرار گیرد. هم چنین با توجه به تاثیر چشم گیر و انکار ناپذیر رسانه های گروهی به ویژه صدا و سیما در این زمینه، همکاری و هماهنگی آنان بسیار ضروری به نظر می رسد. البته در سال های اخیر کوشش هایی در این باره صورت گرفته ولی کافی به نظر نمی رسد.

۲- در آشوب های ورزشگاه های فوتبال گروه های وندالیست نقش اساسی دارند به طوری که این افراد یا شروع کننده ی درگیری و آشوب هستند و یا به گسترش آن دامن می زنند. در شهریور ماه امسال باشگاه فوتبال اینترمیلان ایتالیا اعلام کرد که برای تماشاگران هوادار باشگاهش کارت شناسایی صادر خواهد کرد. چنین اقداماتی خود عامل کاهش آشوب و جرایم بوده و از سویی دیگر به نیروهای انتظامی این امکان را می دهد که افراد شرور را شناسایی کنند.

۳- همان طور که در ابتدای مقاله اشاره شد و نتایج پژوهش نیز نشان می دهد، داوری و قضاوت نادرست از عوامل مهم در افزایش رفتار خشونت آمیز تماشاگران فوتبال می باشد. که شامل دو بخش تدوین قوانین و آموزش و تربیت داوران ماهر است. در بخش اول، فیفا (FIFA) در سال های اخیر فعالیت های گسترده ای را آغاز کرده است. در مورد آموزش نیز سازمان تربیت بدنی و فدراسیون فوتبال باید با برنامه ریزی صحیح بیش از پیش در جهت گسترش تربیت داوران زبده و

با تجربه (به ویژه برای بازی های حساس و پر تماشاگر) و نیز حمایت از حقوق اجتماعی آنان کوشش نماید.

۴ - مسئله ی پیروی افراد از رفتار جمع و «انبوه تماشاگران» را نیز می توان با حضور برنامه ریزی شده ی لیدرها و شعارهای آن ها در جهت مثبت و مفید کنترل و هدایت کرد.

۵ - بررسی ها نشان می دهد که جوانان شرکت کننده در ورزشگاه ها و میادین ورزشی از بهترین جوانان کشور می باشند. بدین ترتیب گسترش ورزش فوتبال و به طور کلی ورزش می تواند موجبات سلامت بدن و سلامت روانی افراد به ویژه جوانان را فراهم آورد و جامعه را از انواع آسیب های اجتماعی مصون نماید. روان شناسان دوران جوانی را به دلیل ویژگی های جسمی و توانایی جنسی خاص آن، مستعد داشتن هیجانات شدید و از جمله خشونت افراد می دانند. از طرفی کارشناسان مسایل اجتماعی ایجاد هیجانات شدید و آسیب های روانی در افراد را از پیامد های منفی جوامع صنعتی و چالش های مهم زندگی شهری جدید به شمار می آورند. بدین ترتیب استادیوم فوتبال بهترین مکان برای تخلیه ی این هیجانات و حالت های روحی اعم از نوع مثبت و حتی نوع خفیف منفی آن به شمار می آید. در واقع در جهان کنونی هر نهاد و سازمانی کارکرد خاصی دارد و بدون آن جامعه در کلیتش دچار سو کارکرد شده و حیات آن به مخاطره می افتد. وظیفه و کارکرد نهاد و سازمان ورزش نیز حفظ سلامت بدنه و پیکره ی اصلی جامعه است بدون آن، نهادها ی دیگر نمی توانند در رسیدن به اهداف و برنامه های تعیین شده، چندان کارآمد و موفق باشند.

تاکنون پیشنهاد های زیادی برای رفع این چالش ها و در سطحی وسیع تر برای رسیدن به جایگاه والا و ارزش مند «ورزش» در کشور صورت گرفته است و باز هم می توان ده ها پیشنهاد و راهکار دیگر به آن افزود. اما مهم تر آن است که سازمان های مسئول، استفاده از همه امکانات و توان لازم برای توسعه و پیشرفت ورزش کشور را، سرلوحه وظایف خود قرار دهند.

پی نوشت ها

1-Vandalism

2-Hillsborough

منابع

ارونسون، الیوت (۱۳۶۹). **روانشناسی اجتماعی**. ترجمه حسین شکرکن. تهران: انتشارات رشد، الهی، علیرضا و پورآقایی، زهرا (۱۳۸۳). بررسی وضعیت استادیوم های فوتبال کشور در مقایسه با استانداردهای اروپایی. **حرکت**. شماره ۱۹، تهران.

بررسی عوامل فرهنگی - اجتماعی رفتار هیجانی تماشاگران فوتبال.....۱۴۹

- توسلی، غلام عباس(۱۳۷۶). **نظریه های جامعه شناسی**. تهران:سمت،
جهانفر. محمد(۱۳۸۱). خشونت در فوتبال قابل پیشگیری است. **نامه علوم اجتماعی**. شماره ۱۹. دانشگاه تهران. تهران.
دوفرانس. ژاک(۱۳۸۵). **جامعه شناسی ورزش**. ترجمه عبدالحسین نیک گهر. تهران:توتیا،
رحمتی. محمد مهدی و محسنی تبریزی. علیرضا(۱۳۸۲). بررسی عاملهای جامعه شناختی خشونت و پرخاشگری تماشاگران
فوتبال (مطالعه موردی. شهر تهران). **فصلنامه المپیک**. شماره ۲۴. تهران.
روشه. گی(۱۳۸۷). **تغییرات اجتماعی**. ترجمه منصور وثوقی. تهران:نشر نی،
ریتزر. جورج(۱۳۸۳). **نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر**. ترجمه محسن ثلاثی. تهران:علمی،
ژانورن. پاتریس(۱۳۶۷). وندالیسم بیماری خرابکاری. ترجمه:فرخ ماهان. **مجله دانشمند**. تهران.
سانتراک. جان(۱۳۸۳). **زمینه های روان شناسی**. ترجمه مهرداد فیروزبخت. تهران:نشر رسا،
صدیق سروستانی. رحمت ا... (۱۳۸۱). تخلیه منفعل هیجان یا تزریق فعال خلجان (پژوهشی در مورد درگیری های حواشی مسابقات
فوتبال). **نامه علوم اجتماعی**. شماره ۱۹. دانشگاه تهران. تهران.
کاظمی، رضا[...و دیگران](۱۳۸۶). بررسی علل آشوب تماشاگران فوتبال پس از شهرآورد بزرگ ایران(از دیدگاه تماشاگران).
پژوهش در علوم ورزشی. شماره ۱۷. تهران.
کرلینجر. فرد (۱۳۸۶). **رگرسیون چند متغیره در پژوهش علوم رفتاری**. ترجمه حسن سرایی. تهران:سمت،
مارشال ریو. جان (۱۳۸۶). **انگیزش و هیجان**. ترجمه سید یحیی محمدی. تهران: [بی نا]،
محسنی تبریزی. علیرضا (۱۳۸۳). وندالیسم. آن. تهران.
ویلیامز. جان[...و دیگران](۱۳۷۹). **کندو کاوی در اوباشگری در فوتبال**. ترجمه حسن افشار. تهران:نشر مرکز،

Winggins,James[...et.al](1994). **Social Psychology**. MC Graw Hill, Inc, 372.
Sir Norman Chester center for Football Research(2002).**Refereeing**,University of Leicester.
www.tebyan.net

Archiv